

MEDIALINGVISTIKA VA SAVODXONLIK**Po'latova Saltanat Mirzaliyevna***Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali assistenti***МЕДИАЛИНГВИСТИКА И ГРАМОТНОСТЬ****Пулатова Салтанат Мирзалиевна***Ассистент Термезского филиала**Ташкентской медицинской академии***MEDIALINGUISTICS AND LITERACY****Pulatova Saltanat Mirzaliyevna***Assistant, Termez Branch of the Tashkent Medical Academy*

Tel: +998904196085

E-mail: pulatova.s@mail.ru

Orcid: 0009-0002-3845-3606

Annotatsiya: Ushbu maqolada medialingvistika turli ommaviy axborot vositalarida (masalan, televideniye, radio, gazeta, jurnal, internet) ishlatilishiga, bu vositalarda til qanday shakllanishi va tarqalishi, shuningdek, tilning jamoatchilik fikri, madaniyat va jamiyatning shakllanishiga ta'sirini o'rganuvchi soha ekanligi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: medialingvistika, internet, savodxonlik, til, tadqiqot.

Аннотация: В данной статье медиалингвистика – это область, которая занимается изучением использования различных средств массовой информации (например, телевидения, радио, газет, журналов, Интернета), того, как язык формируется и распространяется в этих средствах массовой информации, а также как язык влияет на формирование общественного мнения, культуры и общества.

Ключевые слова: медиалингвистика, Интернет, грамотность, язык, исследования.

Annotation: In this article, media linguistics is the field that studies the use of various media (e.g., television, radio, newspapers, magazines, the Internet), how language is formed and distributed in these media, and how language influences the formation of public opinion, culture, and society.

Key words: media linguistics, Internet, literacy, language, research.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Medialingvistika — bu tilshunoslikning tili va ommaviy axborot vositalari (OAV) bilan bog'liq jihatlarni o'rganadigan sohasidir. U tilda va matnlarda ifodalangan axborotning qanday tarqatilishi, qanday ta'sir qilishini anglatadi. Medialingvistika sohasidagi asosiy mavzular quyidagilardan iborat:

Mediametaforalar – Ommaviy axborot vositalarida ishlatiladigan metaforalarning tahlili. Metafora nafaqat tilning uslubiy xususiyati, balki bu fikrning o'zi bo'lib, ya'ni inson ongida avtomatik tarzda ishlab chiqariladigan fikrlar majmuasidir.

Til va siyosat – Media va siyosat o'rtasidagi o'zaro aloqalar, jumladan, siyosiy nutqlar va reklama orqali tilni manipulyatsiya qilish [2].

Medialingvistik tahlil – Media materiallarining tilshunoslik nuqtai nazaridan tahlil qilinishidir. Medialingvistika, shuningdek, onlayn platformalarda, ijtimoiy tarmoqlarda va internetda til ishlatilishini o'rganishga ham qaratilgan. Bu soha tilning jamiyat va media orqali qanday rivojlanishini va tarqalishini ko'rsatishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS).

Medialingvistika sohasida bir nechta muhim

adabiyotlar mavjud bo'lib, ular media va til o'rtasidagi munosabatlarni, ommaviy axborot vositalarining tilshunoslik nuqtai nazaridan qanday ishlashini o'rganadi. Quyida, medialingvistika bo'yicha ba'zi muhim adabiyotlarning tahlili keltirilgan:

1. Alan Partington tomonidan yozilgan "The Language of the News" asari. Ushbu asar, yangiliklar va media matnlarida til ishlatishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganadi. U ommaviy axborot vositalaridagi tilni tushunishga yordam beradigan asosiy tamoyillarni va usullarni belgilaydi. Asarda, eng ko'p uchraydigan til texnikalari, masalan, «framing» (ramkalash), normativ va badiiy til vositalarining ishlatilishi, axborotning ta'sirini oshirish uchun qanday ishlatilishi yoritilgan [1].

2. Norman Fairclough tomonidan yozilgan "Language and Power" asari. Faircloughning bu asari tilning ijtimoiy kontekstda qanday ishlashini va til yordamida qanday shakllanishi mumkinligini o'rganadi. U medialingvistika va kritik diskurs tahlilining asoslarini yaratgan va tilni manipulyatsiya qilish vositasi sifatida qanday ishlatish mumkinligini ko'rsatgan. Fairclough ommaviy axborot vositalaridagi tilni ijtimoiy kontekstdan ajratib bo'lmashligini ta'kidlaydi va tilning siyosiy va iqtisodiy ahamiyatini yoritadi [2].

3. Philip Seargeant tomonidan yozilgan "Media Discourse: Representation and Interaction" asari. Ushbu asar media diskursining yaratilish jarayonini va media matnlarida tilning qanday ishlatilishini tahlil qiladi. Seargeant media va til o'rtasidagi aloqani chuqur o'rganadi, shuningdek, media orqali jamiyatni qanday shakllantirish mumkinligini ko'rsatadi. Asarda, media tilida tilning ishlatilishining psixologik, madaniy va siyosiy aspektlari kiritilgan. Ushbu asar ommaviy axborot vositalarida tildan qanday foydalanishni anglashda yordam beradi [5].

MUHOAKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Allan Bell tomonidan yozilgan "The Discourse of News Media" asari yangiliklar va ommaviy axborot vositalarida ishlatiladigan tilning xususiyatlarini chuqur o'rganadi. Asar media diskursining yaratilishida tilning qanday rol o'ynashini ko'rsatadi va turli xil yangiliklar formatlari, jumladan, maqolalar, intervyular va televidion yangiliklarning tahlilini taqdim etadi. Bell yangiliklar tilidagi so'zlar va ifodalar orqali jamiyatda qanday fikrlar shakllanishini tahlil qiladi [1].

Medialingvistika adabiyotlari tilni ommaviy axborot vositalarida qanday ishlatilishi, ularning jamiyatni shakllantirishdagi roli va manipulyatsiya vositasi sifatida qanday ishlatilishini tushunishga yordam beradi. Ushbu asarlar, tildan qanday foydalanishni, tilni tahlil qilishning turli metodlarini va mediadiskursni o'rganishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, ular tahlil qilish uchun metodologik yondashuvlarni taklif etadi va tilning ommaviy axborot vositalaridagi ijtimoiy ahamiyatini ko'rsatadi.

Medialingvistika sohasida tadqiqot metodologiyasi til va media o'rtasidagi o'zaro ta'sirni chuqur tahlil qilish uchun bir qancha ilmiy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Bu metodologiya, tilni media matnlarida qanday ishlatilishini, uning jamiyat va madaniyatga ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Medialingvistika tadqiqotlarida ishlatiladigan asosiy metodologiyalar quyidagilardir:

Diskurs tahlili. Diskurs tahlili – bu tilning ijtimoiy va siyosiy kontekstda qanday ishlashini o'rganish metodidir. Medialingvistika kontekstida bu metod ommaviy axborot vositalaridagi matnlar va nutqlarni tahlil qilishga yo'naltirilgan. U tilning qanday tuzilganini, qanday ifodalar ishlatilishini va ularning jamiyatdagi ma'lumotlarni qanday shakllantirayotganini o'rganadi.

Korpus lingvistikasi (Corpus Linguistics). Korpus lingvistikasi – bu tilni statistik va kompyuter asosida tahlil qilish usulidir. Bu metodologiya ommaviy axborot vositalarida ishlatilgan tilni tizimli ravishda tahlil qilish imkonini beradi. Korpus yordamida katta miqdordagi matnlarni tekshirish va tilning umumiy xususiyatlarini aniqlash mumkin. Masalan, onlayn yangiliklar yoki ijtimoiy tarmoqlarda ishlatilgan so'zlar va gaplar yordamida tahlil qilish.

Kontent tahlili (Content Analysis). Kontent tahlili – bu media matnlarini tizimli ravishda o'rganish va ularda mavjud bo'lgan mavzular, tushunchalar yoki til xususiyatlarini aniqlash metodidir. Bu metod media mazmunining strukturasini, maqsadini va qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlashda foydalidir. Masalan, biror bir yangiliklar dasturidagi mavzular va ular taqdim etiladigan uslubni tahlil qilish [2].

Interaktiv tahlil (Interactional Analysis). Bu metod ommaviy axborot vositalaridagi interaktiv munosabatlarni, yangiliklar dasturlari, intervyular va ijtimoiy tarmoqlardagi muloqotlarni o'rganadi. Bu

yondashuv tildagi o'zaro ta'sirni, auditoriya bilan aloqani va kommunikativ jarayonlarni tahlil qiladi. Bunga ijtimoiy tarmoqlarda foydalanuvchilar va jurnalistlar o'rtasidagi dialoglarni tahlil qilish kiradi.

Vizuallik tahlili (Visual Analysis). Media matnlarida vizual elementlarning (rasmlar, grafikalar, videolar) qanday ishlatilishini o'rganish. Bu metod vizual va lingvistik elementlarning o'zaro bog'lanishini ko'rsatadi va tahlil qiladi. Bunga televizion yangiliklar dasturidagi tasvirlar va ularga tegishli matnlarni birgalikda tahlil qilish kabilarni kiritish mumkin [4].

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Medialingvistika tadqiqot metodologiyasi turli yondashuvlar va usullarni o'z ichiga oladi, bu esa til va media o'rtasidagi o'zaro ta'sirni chuqur tushunishga yordam beradi. Tadqiqotchilar turli metodlarni birlashtirib, ommaviy axborot vositalarining jamiyatdagi rolini, tilning ijtimoiy ahamiyatini va imkoniyatlarini o'rganadilar. Medialingvistika, ayniqsa, jahon axborot muhitining shakllanishi va rivojlanishi uchun juda muhim soha hisoblanadi. Medialingvistikaga oid takliflar sohaning rivojlanishi va uning ijtimoiy ahamiyatini yanada kengroq anglashga yordam beradi [5].

Ommaviy axborot vositalari tilining kommunikatsiya jarayoniga ta'siri juda katta. Xususan, tilda ishlatiladigan xabarlar, lug'at, sintaksis va stilistik vositalar aloqa o'rnatishda muhim rol o'ynaydi. Media nafaqat axborot tarqatadi, balki jamiyatning qadriyatlarini, va me'yorlarini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Ijtimoiy rollarni yaratishda va ijtimoiy fikrni shakllantirishda media tili muhim omil hisoblanadi. Medialingvistika tadqiqotlari tilni manipulyatsiya qilish usullarini aniqlash va ularning ta'sirini baholashga qaratilgan tadqiqotlarni ko'paytirishi kerak. Bu o'z navbatida, jamoatchilikni manipulyatsiya qilishga qarshi chora-tadbirlar ko'rishga yordam beradi [6].

Media tili madaniy o'zgarishlarni yoritish va qo'llab-quvvatlashda katta rol o'ynaydi. Shu bois, tilda yangi atamalar va so'zlar qo'llanilishi madaniy jihatdan to'g'ri bo'lishi lozim. O'zgartirishlar va yangiliklar doimiy ravishda tahlil qilinishi kerak. Media tili hamda uning ishlatilishini normallashtirish zarur, chunki murakkab so'zlarni no'tog'ri qo'llash jamiyatda noto'g'ri tushuncha va xatolarga olib kelishi mumkin. Ommaviy axborot

vositalarida tilni aniq, ishonchli va to'g'ri ishlatishga ahamiyat berish zarur. Bu, o'z navbatida, jamoatchilikning axborotga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi. Media, til yordamida ommaviy axborot vositalarining ma'suliyatini oshirishi kerak. Tahlil qilish va so'zlarni to'g'ri ishlatish, ijtimoiy muammolarni yoritishda ehtiyotkorlik va ma'suliyat talab etiladi. Shu tarzda, medialingvistikaning tahlili jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy jarayonlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Xulosa sifatida aytish mumkinki, medialingvistika bugungi axborot oqimi kuchayib borayotgan XXI asrda axborot madaniyatini shakllantirishga, turli axborot xurujlaridan saqlanishga yordam beruvchi soha bo'lib, mediasavodxonlik va axborot madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Mamatova Ya., Sulaymanova S. O'zbekiston mediata'lim taraqqiyoti yo'lida. – Toshkent. 2015. – 302 b.
2. Muratova N. Mass Media in State Strategic Programs of Information Society Development in Different Countries. International Journal of Social Science Research and Review. – 2022. – P. 76-82.
3. Muratova N. The Online Media Environment as a Part of the Global Information Market: Analysis of Structure and Development Trends. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. – 2022. – P. 171-177.
4. Qosimova N., Toshpo'latova N. O'zbekiston OAV da bolalar mavzusining yoritilishi. O'quv qo'llanma. – Toshkent. 2014. 132 b.
5. Seargeant P. Media Discourse: Representation and Interaction. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018.
6. Кириллова Н.Б. Медиакультура: от модерна к постмодерну. www.journal.fledu.uz. Ilmiy-metodik elektron jurnal. 2005. – С. 319-326
7. Федоров А.В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. – Таганрог: Изд-во Таганрогского государственного педагогического института. – 2010. – 216 с.